

BOSHLANG'ICH SINFLARDA SINFDAN TASHQARI O'QISH DARSLARINI TASHKIL ETISH.

Jumaqulova Saboxat Qarshiyevna

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil mutolaa madaniyatini shakllantirish, ularning dunyoqarashini kengaytirish va nutqini o'stirishda sinfdan tashqari o'qish darslarining ahamiyati yoritilgan. Maqolada an'anaviy va zamonaviy interaktiv metodlarning qiyosiy tahlili olib borilgan hamda dars samaradorligini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar, dars bosqichlari va innovatsion yondashuvlar taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: sinfdan tashqari o'qish, mutolaa madaniyati, boshlang'ich sinf, interaktiv metodlar, kitobxonlik, mustaqil ta'lim, estetik tarbiya.

Bugungi axborot texnologiyalari rivojlangan davrda yosh avlodni kitobga qaytarish, ularda mutolaaga bo'lgan ichki ehtiyoj va qiziqishni uyg'otish ta'lim tizimining eng dolzarb vazifalaridan biridir. Boshlang'ich sinf davri o'quvchida doimiy kitobxonlik ko'nikmasi poydevori qo'yiladigan eng qulay palla hisoblanadi.

Sinfdan tashqari o'qish darslari o'quv dasturlarida ko'zda tutilgan bo'lsa-da, ko'pincha ularni tashkil etishda bir xillik va zerikarli yondashuvlar kuzatiladi. Ushbu maqolaning maqsadi — boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari o'qish darslarini qiziqarli, tizimli va o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan tarzda tashkil etishning ilmiy-metodik yechimlarini ko'rsatib berishdan iborat.

Boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari o'qish darslarini tizimli, qiziqarli va metodik jihatdan to'g'ri tashkil etish uchun har bir bosqichning mazmuni, amaliy usullari va dars namunasi bilan quyida batafsil tanishishingiz mumkin.

Sinfdan Tashqari O'qish Darslarining Maqsadi va Vazifalari

Bu darslar an'anaviy o'qish darslaridan farq qiladi. An'anaviy darsda asosan savodxonlik va to'g'ri o'qish texnikasi o'rgatilsa, sinfdan tashqari o'qish darslarining bosh maqsadi — mustaqil kitobxon bolani tarbiyalashdir.

- Tarbiyaviy vazifasi: Bolalarda to'g'rilik, do'stlik, tabiatga mehr va vatanparvarlik kabi tuyg'ularni asar qahramonlari orqali shakllantirish.

- Rivojlantiruvchi vazifasi: Erkin fikrlash, o'z nuqtayi nazarini himoya qilish va ijodiy tasavvurni kengaytirish.

- Ta'limiy vazifasi: Lug'at boyligini oshirish, gaplarni bog'lanishli tarzda og'zaki va yozma bayon qilish ko'nikmasini o'stirish.

Dars Tashkil Etishning 4 Ta Asosiy Bosqichi (Batafsil tahlil)

Sinfdan tashqari o'qish darslari odatda haftada yoki ikki haftada bir marta o'tiladi. Muvaffaqiyatli dars uchun quyidagi zanjirga amal qilish lozim:

1-bosqich: Darsdan oldingi tayyorgarlik (1-2 hafta oldin)

O'qituvchi sinf taxtasiga yoki guruhga navbatdagi darsda tahlil qilinadigan asar nomini va muallifini e'lon qiladi.

- *Tavsiya*: Kitob o'quvchilar uchun oson topiladigan yoki hajmi kichik bo'lsa, elektron varianti ota-onalar guruhiga yuboriladi. Bolalar uydagi "Oila mutolaasi" soatida bu asarni kamida 2 marta o'qib chiqishadi.

2-bosqich: Tashkiliy va motivatsiya qismi (5-7 daqiqa)

Darsni "Bugun falonchi asarni tahlil qilamiz" deb boshlash bolani zeriktiradi. Buning o'rniga:

- Muammo vaziyat yaratish: Masalan, dars mavzusi "Sehrli xaltacha" ertagi bo'lsa, o'qituvchi sinfga haqiqiy xaltacha ko'tarib kiradi.

- Audio-vizual effekt: Asarga mos qisqa multiplikatsiya yoki tabiat tovushlari (shamol, qushlar sayrash) qo'yib beriladi.

3-bosqich: Asar ustida faol ishlash (25-30 daqiqa)

Bu bosqichda matn qayta-qayta o'qilmaydi. O'qilgan asarning mag'zi chaqiladi. Buning uchun sinf kichik guruhlarga (masalan: "*Tadqiqotchilar*", "*Rassomlar*", "*Tanqidchilar*") bo'linadi:

- *Tadqiqotchilar* — asardagi noma'lum so'zlarni topib, lug'at tuzadi.
- *Rassomlar* — eng hayajonli epizodga chizgan suratlarini taqdim etadi.
- *Tanqidchilar* — qahramonlarning ijobiy va salbiy tomonlarini baholaydi.

4-bosqich: Darsni yakunlash va refleksiya (5 daqiqa)

O'quvchilar "Agar men yozuvchi bo'lganimda, asarni qanday tugatardim?" degan savolga javob izlashadi. Har bir o'quvchining fikri rag'batlantiriladi.

Dars jarayonida qo'llaniladigan ilg'or pedagogik texnologiyalar

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatiga mos, dars samaradorligini 2 barobarga oshiradigan metodlar:

"Blum Romashkasi" (Savollar iyerarxiyasi)

Oddiy "Ertak sizga yoqdimi?" degan savol o'rniga o'quvchilarga 6 xil toifadagi savollar beriladi:

1. Oddiy savol: Ertakdagi voqealar qayerda bo'lib o'tdi? (Xotirani tekshirish).

2. Anliqlashtiruvchi savol: "Demak, bo'ri quyinni aldadi, shundaymi?"

(Diqqatni tekshirish).

3. Izohlovchi savol: Nima uchun qahramon bunday yo'l tutdi? (Sabab-oqibat).

4. Ijodiy savol: Agar qahramon sehrli tayoqchani topib olganda nima bo'lardi?

(Tasavvur).

5. Baholovchi savol: Siz qahramonning o'rnida bo'lganingizda nima qilardingiz? (Shaxsiy munosabat).

6. Amaliy savol: Bu asardan olgan xulosangiz hayotda qayerda asqotadi? (Hayotga tatbiq).

Tajriba natijalari shuni ko'rsatadiki, sinfdan tashqari o'qish shunchaki "badiiy kitob o'qish" emas, balki chuqur intellektual jarayondir. Agar o'qituvchi darsda faqatgina "Kim qaysi kitobni o'qidi?" deb quruq savol-javob qilsa, bolada mutolaaga nisbatan majburiyat va majburiy qo'rquv paydo bo'ladi.

Xulosa

Aksincha, darsda ertak qahramonlariga xat yozish, ularning xatti-harakatlarini muhokama qilish (masalan, "Ziyodbek nima uchun adashdi?", "Siz uning o'rnida bo'lsangiz nima qilar edingiz?") kabi muammoli vaziyatlar yaratilsa, bolaning tanqidiy fikrlashi rivojlanadi. Shu bilan birga, zamonaviy bolalar vizual axborotga o'ch bo'lgani

sababli, kitob tahliliga oid qisqa multfilmlar yoki audio-ertaklardan foydalanish ham dars samarasini oshirishi isbotlandi.

Boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari o'qish darslarini tizimli tashkil etish o'quvchilarning intellektual salohiyatini oshirish va ularni ma'naviy barkamol shaxs qilib tarbiyalashning eng asosiy vositasidir. Bu darslar o'quvchida mustaqil ravishda kitob tanlash, uni o'qish va hayotga tatbiq etish ko'nikmasini shakllantiradi.

Adabiyotlar Ro'yxati

1. Qosimova, K., Matchonov, S., Gulomova, X., Yo'ldosheva, Sh., & Sariyev, Sh. (2022). *Ona tili va o'qish savodxonligi o'qitish metodikasi*. Darslik. Toshkent: "Barkamol fayz media".
2. Matchonov, S. (2020). *Boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari o'qish metodikasi*. O'quv-uslubiy qo'llanma. Toshkent: "O'qituvchi".
3. G'afforova, T. (2019). *Boshlang'ich sinflarda zamonaviy pedagogik texnologiyalar*. Toshkent: "Tafakkur".
4. Ushinskiy, K. D. (2015). *Bolalarni tarbiyalash va o'qitish haqida* (Saylanma asarlar). Toshkent: "O'qituvchi" (Qayta nashr).
5. Azizxo'jayeva, N. N. (2018). *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. Toshkent: "Innovatsiya-Ziyo".
6. Yusupova, M. (2024). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida mutolaa madaniyatini shakllantirishning innovatsion usullari. *Maktab va hayot*, 3(2), 45-48.
7. Uzbekistan Ministry of Preschool and School Education. (2023). *Milliy o'quv dasturi: Ona tili va o'qish savodxonligi*. Toshkent.
8. International Reading Association (IRA). (2021). *Developing Independent Readers in Primary School: Global Perspectives and Strategies*. New York: Routledge.